

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра політичних наук

**Політичні аспекти міграційних процесів у сучасному українському
суспільстві**

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконала:

студентка VI курсу групи 631

Галузь знань: 05 «Соціально-поведінкові науки»

Спеціальність: 052 «Політологія»

Ткачова Маргарита Олександрівна

доктор політичних наук, професор

Іванов Микола Семенович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми роботи. В часи коли одні країни виходять на новий рівень соціального життя, розвитку промисловості та економіки, а інші можуть запропонувати лиш підвищення цін та несприятливі, навіть неможливі, умови для життя виникає важливе питання міграції. На сьогоднішній день ця проблема постає майже перед всіма розвиненими країнами як у Європі, так і всьому світі. Люди шукаючи кращого життя, гідної зарплатні та майбутнього для своїх дітей вимушені покидати рідні домівки та вирушати у трудову міграцію.

Україна одна з тих держав, в якій міграційні процеси відбуваються дуже швидко. Це відбувається через великий відтік кваліфікованих кадрів, у такі країни як Польща, Туреччина, Німеччина та інші. Трудова міграція в Україні стала масовим явищем. На жаль, велика кількість громадян не пов'язують своє подальше життя з Україною. Про це говорить те, що студенти вже отримують освіту за кордоном, а бізнесмени активно скуповують нерухомість в інших країнах.

Саме тому, актуальним залишається питання протистояння цьому виклику, визначення головних причин масової міграції та механізмів подолання негативних сторін сучасних міграційних процесів. Важливим питанням також залишається практична діяльність провідних політичних інститутів щодо міграційних процесів в сучасній Україні. Потребує детального розгляду та перегляду і нормативно-правова база, яка має лише консультативний характер та не під лаштована під суворі реалії сьогодення.

Стан наукової розробки проблеми. У науковий обіг поняття «міграція» увійшло завдяки англійському вченому Е. Равенштейну, який у своїй роботі «Закони міграції» (1885 р.) виклав одинадцять міграційних законів. Крім цього вагомий внесок у дослідження та розвиток питань міграції внесли наступні вчені: А. Гайдуцький [17], А. Мозоль[56], І.Луїніна[21], С. Чехович[89].

Окремими питаннями трудової міграції займалися: А. Хомра [88], Б. Хорев, В. Шамарева, Л. Рибаківський [71,72], М. Чугуєвська, Н. Тиндик [81], О. Малиновська[41-45], С. Мосьондз, С. Денисюк [23], Ю. Римаренко[54]. Стосовно аналізу особливостей, проблем реалізації міграційної політики України та досліджень перспектив оптимізації державної політики, слід зазначити, що цими питаннями займалися такі вітчизняні науковці як О. Купець, М. Романюк, В. Павлов [41], М. Багмет, О. Палагню, Г. Лукьянцев, К. Пелк, Н. Павлів-Самоїл та інші.

Низка підходів до класифікації видів міграції залежно від критерію, що покладений в її основу вивчав відомий вчений М. Слюсаревський [76]. Однак ще багато питань залишається без розгляду та потребують якнайшвидшого вивчення та удосконалення. В першу чергу, це питання нормативно-правової бази та механізмів регулювання міграційної політики в цілому.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси в сучасній Україні.

Предметом дослідження є дослідження є політичні складові міграційних процесів в сучасному українському суспільстві.

Метою дослідження є характеристика політичних аспектів міграційних процесів в сучасному українському суспільстві та оцінка нормативно-правових засад їх регулювання. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження;

- охарактеризувати міграційні процеси як чинник політичних процесів в сучасному світі

- з'ясувати історичний досвід реалізації міграційної політики на українських землях та її наслідки;

- з'ясувати нормативно-правові засади регулювання міграційних процесів в сучасному українському суспільстві;

- визначити сучасну українську державну міграційну політику в умовах розвитку євроінтеграційних процесів;
- визначити програмові засади та практичну діяльність провідних політичних інститутів щодо міграційних процесів в сучасній Україні
- запропонувати шляхи мінімізації негативних сторін сучасних міграційних процесів;

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань, автором було застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання.

У роботі були застосовані загальнонаукові методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, а також абстрагування. Автором був застосований метод сходження від абстрактного до конкретного, а також метод ідеалізації на етапі третього розділу, де мова йшла про вдосконалення нормативно-правової бази та майбутнього української нації. Застосування логічного методу допоміг комплексно дослідити історичний досвід та наслідки міграційних процесів.

Серед спеціальних методів можна виділити наступні:

Структурно-функціональний метод застосовувався для визначення видів міграції та дослідження дефініції і функціонування міграційної політики в сучасному суспільстві.

Структурний підхід дав можливість визначити основні підходи до розуміння міграційних процесів у сучасному суспільстві, та проаналізувати нормативно-правові документи.

Застосування системного методу дозволило визначити основні політичні чинники, які впливають на міграційні процеси в українському суспільстві та проаналізувати історичний досвід реалізації політики у сфері міграції.

Інституційний метод застосовувався для дослідження діяльності провідних політичних інститутів щодо міграційних процесів в сучасній Україні.

Порівняльний метод дозволив проаналізувати та порівняти різні точки зору на поняття «міграція» та «міграційна політика».

Метод узагальнення дозволив встановити властивості та підходи таких загальних понять, як «трудова міграція», «економічна міграція», «біженець», «маятникова міграція» та інші через виокремлення первинних понять, тобто їх структурних елементів. Крім цього метод пізнання дозволив влучно та лаконічно зробити підсумок дослідницької діяльності автора, запропонувати шляхи мінімізації міграційних процесів та їх негативних наслідків.

Наукова новизна одержаних результатів. На рівні студентського дослідження було вдосконалено категоріальний апарат, автором була ретельно досліджена нормативно-правова база щодо міграційних процесів в Україні, дістало подальшого розвитку характеристика політичних аспектів, які безпосередньо впливають на міграційні процеси в суспільстві. Запропоновано можливі шляхи мінімізації негативних сторін сучасних міграційних процесів в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дослідження можуть допомогти більш глибокому осмисленню нагальних проблем у сфері міграції, внесенню змін до вже існуючого законодавства та навіть створенню нових законопроектів, а також зменшенню відтоку українських громадян за кордон.

Положення і висновки, отримані в ході дослідження, можуть бути використані у навчальному процесі під час підготовки до семінарських занять з таких дисциплін, як «Загальна теорія політики», «Політичний імідж країн світу» «Проблеми становлення громадянського суспільства в Україні», «Політична конфліктологія», «Конфліктологія», «Глобалістика», «Політична журналістика», «Латентна політика».

Результати дослідження можуть бути використані викладачами, студентами, усіма, хто цікавиться проблемами міграційної політики в Україні у процесі проведення просвітницької діяльності.

Апробація та оприлюднення одержаних результатів. Автором у співавторстві з науковим керівником опублікована стаття «Державна міграційна політика в сучасній Україні: проблеми та завдання» у фаховому виданні з політичних наук - Наукові записки, серія «Політологія».

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, трьох розділів, які містять сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 99 сторінок, із них основного тексту - 81 сторінок. Список використаних джерел налічує 112 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, основні завдання, методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення дослідження, а також визначено загальну структуру роботи.

У першому розділі **«Теоретичні засади вивчення політичних аспектів міграційних процесів»** розкрито основні поняття дослідження «міграція» та «міграційна політика», проаналізований історичний досвід реалізації міграційної політики на українських землях та її основні наслідки, та розглянуто питання міграційних процесів як чинника політичних процесів в сучасному світі. Розділ включає в себе три підрозділи.

У підрозділі *1.1 «Понятійно-категоріальний апарат дослідження»* охарактеризовано основні поняття: «міграція» та «міграційна політика». Визначено, що головним чинником у розумінні цього процесу є направленість. Автор з низки представлених тлумачень обрав найдоречніше, автором якого є грецький науковець Т. Ліанос. В цьому підрозділі визначено основні стадії міграційного процесу та види міграції. До того ж визначено основні функції міграційних процесів.

У підрозділі 1.2 «Міграційні процеси як чинник політичних процесів в сучасному світі» охарактеризовано основні чинники міграції, які впливають на позитивні та негативні коливання в політиці.

У підрозділі 1.3 «Історичний досвід реалізації міграційної політики на українських землях та її наслідки» було детально охарактеризовано міграційні процеси у період двох світових війн. До того ж опрацьовано основні нормативно-правові документи з моменту незалежності до сучасності та визначено, які наслідки принесли вище згадані нормативні впровадження та норми.

У другому розділі «**Міграційна політика в сучасному українському суспільстві**» охарактеризовано основні правові норми щодо регулювання міграційних процесів та прослідковано сучасний стан міграційної політики в умовах європейської інтеграції.

У підрозділі 2.1 «Нормативно-правові засади регулювання міграційних процесів в сучасному українському суспільстві» глибоко проаналізовано основоположний документ «Концепція державної міграційної політики в Україні», визначено основні принципи та стратегічні напрями вдосконалення та контролю за міграційними процесами, що покладені в основу цього документу. Охарактеризовано основні механізми реалізації державної міграційної у сфері виїзду та в'їзду в країну. Розкриті головні завдання органів у сфері міграційної політики, до яких входить: удосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів, укладання двосторонніх угод з питань захисту мігрантів, участь у міжнародному співробітництві та багато інших.

У підрозділі 2.2 «Сучасна українська державна міграційна політика в умовах розвитку євроінтеграційних процесів» системно розглянуто політику у сфері міграції в умовах європейської співпраці. Саме це дало змогу стверджувати, що у ході тісного співробітництва, до України було висунуто конкретні умови, сформульовані завдання від послідовного розв'язування яких

безпосередньо залежить подальший розвиток міжнародного діалогу. У свою чергу було прослідковано зрушення в законодавстві та створенні єдиного виконавчого органу. Можна стверджувати, що так званий План дій став вагомим внеском у вдосконалення міграційної політики. В процесі реалізації було вдосконалено чинне законодавство, певним чином врегульовані правові відносини у сфері трудової міграції.

У третьому розділі **«Головні напрями удосконалення державної міграційної політики в Україні»** висвітлено основні шляхи мінімізації негативних сторін міграційних процесів в українському суспільстві та детально охарактеризовано позитивні та негативні компоненти нормативно-правової бази та виконавчих органів влади в Україні.

У підрозділі 3.1 «Програмові засади та практична діяльність провідних політичних інститутів щодо міграційних процесів в сучасній Україні» визначено, що детальний аналіз державної міграційної політики в Україні говорить про те, що міграційні процеси розвиваються дуже стрімко, а органи, які безпосередньо мають регулювати ситуацію в країні не встигають підлаштовуватись під сучасні умови життя. Очевидним стає і той факт, що загальна ситуація процесів у сфері міграції може вийти з-під контролю. Саме тому, вона має тісно пов'язуватись з європейськими стандартами та має бути узгодженою, шляхом впровадження змін до вже існуючого законодавства та прийняття нових актуальних та важливих законів.

У підрозділі 3.2 «Шляхи мінімізації негативних сторін сучасних міграційних процесів» вказано, що для адаптації міграційної політики в Україні, слід не тільки вдосконалити законодавство у сфері міграції та налагодити ділові відносини з іншими країнами. Перш за все треба подумати про налагодження гідних умов освіти, трудової праці та соціального життя для громадян в середині держави. Після покращення цих умов шалені міграційні процеси можуть піти на спад.

У **висновках** обґрунтовано теоретичні узагальнення й висвітлено рекомендації стосовно вдосконалення міграційної ситуації як у середині держави, так і за її межами. У ході наукового дослідження теми було досягнуто наступних висновків:

1. Опрацьований понятійно-категоріальний апарат та наукові підходи українських та закордонних науковців з цієї проблематики, дозволяють стверджувати, що дослідженням міграційних процесів активно займалися значна частина вчених, які намагались ретельно дослідити це поняття як у вузькому розумінні, так і більш широкому. Деякі вчені трактують міграцію просто, як переміщення населення за для пошуку кращого місця проживання, інші більш глибоко трактують вважаючи, що це переміщення направлене на оволодіння ресурсами інших територій та зміною місця праці. Більш глибоке дослідження дефініції міграція, показало, що розуміння цього поняття може змінюватись залежно від критерію, що покладений в основу. Виходячи з цього автор виділив основні види міграції. Також, у ході роботи було розглянуто різні визначення поняття міграційна політика. Міграційну політику розуміють як систему, яка містить у собі низку фінансових, правових та адміністративно-організаційних заходів держави та установ, що регулюють ситуацію у сфері міграції враховуючи основні пріоритети. А також міграційна політика має містити у собі функції контролю за переміщеннями громадян, іноземців та осіб без громадянства. Проаналізувавши питання міграційних процесів було виділено його основні стадії, до яких входять трудова міграція молодих працівників, тривалі перебування в іншій країні, переміщення родини у приймаючу країну та остаточне переселення. Дослідженню цієї проблематики присвячена достатня кількість наукових робіт закордонних вчених, джерел – резолюції міжнародних органів, офіційні заяви посадових осіб, соціологічні дослідження, матеріали наукової та газетної періодики. Проте, враховуючи наукові напрацювання та значну кількість документів з досліджуваної

проблематики, слід підкреслити, що існує реальна потреба у комплексному дослідженні наслідків міграційних процесів в Україні та способів мінімізації цієї проблеми в майбутньому.

2. У ході дослідження питання міграційних процесів як чинника політичних процесів в сучасному світі, автор зосередив увагу на основних причинах міграції, які суттєво впливають на зміну загальної структури населення. Головним чином, на розвиток політичних процесів у сфері міграції впливає демографічний показник, тобто народжуваність, яка все більше спонукає населення до переселень. Основна увага була приділена швидким погіршенням умов життя, які й призводять до стрімкого напливу мігрантів в більш розвинені країни світу. Сьогодні, питання стрімкої міграції виходить на новий рівень, що завдає великої шкоди багатьом розвиненим країнам Європейського Союзу. Слід звернути увагу на той факт, що в майбутньому халатне відношення до цієї тематики може призвести до територіального розколу багатьох держав.

Позитивним виступає і той факт, що політична влада багатьох країн вже посилила увагу до міграційних процесів, поставивши на меті залучення лише необхідних для особистого розвитку категорій мігрантів, в той же час обмеживши в'їзд небажаних гостей. З впевненістю можна сказати, що така ситуація значно вплине на структуру та динаміку міжнародних переміщень.

3. Для більш глибокого розуміння міграційної політики як важливого феномену сучасності, автор приділив велику увагу питанню історичного досвіду у сфері міграції починаючи задовго до здобуття незалежності України. Можна з впевненістю сказати, що Україна пройшла неоднозначний шлях розвитку, зі своїми проблемами, несподіваними політичними рішеннями та формами реалізації. Дослідження показало, що міграційна політика історично еволюціонувала, що значним чином вплинуло на розвиток міграційних процесів, як добровільних, так і примусових. Проаналізувавши ключові

документи, які стали фундаментом сучасної політики в галузі міграції населення в ході дослідження було встановлено, що з періоду здобуття незалежності напрацьована достатня законодавча база регулювання міграційних процесів в Україні. До них можна віднести: Закон України «Про реабілітацію жертв політичних репресій», «Про громадянство України», Закон «Про біженців», «Про порядок виїзду з України та в'їзду в Україну громадян України» та інші.

Слід констатувати, що суттєвим аспектом у формуванні міграційної політики як такої став розвиток двосторонніх міжнародних відносин. Однак, надалі стрімкий розвиток в цій сфері послабився. Статистичні дані стали розпорошеними, а нормативно-правові документи - декларативними. Детальне вивчення документів дало змогу зрозуміти, що Україна має розгалужену систему у сфері міграції, направлену на дотримання основних прав та свобод людини.

4. При опрацюванні питання нормативно-правової бази щодо регулювання міграційних процесів в Україні було глибоко проаналізовано основоположний документ «Концепція державної міграційної політики в Україні». Особливої уваги було приділено принципам та стратегічним напрямкам щодо вдосконалення та контролю за міграційними процесами, що покладені в основу цього документу. Підкреслюється роль основних механізмів реалізації державної міграційної у сфері виїзду та в'їзду в країну. В даному дослідженні розкриті головні завдання органів у сфері міграційної політики, до яких входить: удосконалення законодавства з урахуванням сучасних викликів, укладання двосторонніх угод з питань захисту мігрантів, участь у міжнародному співробітництві та багато інших. Загалом згадана концепція, покликана налагодити міжнародні відносини у сфері міграції, зосередити обов'язки в руках одного органу та забезпечити безпеку громадянам як за кордоном, так і в середині держави.

5. У даній роботі було проаналізовано сучасну українську міграційну політику в момент активного розвитку європейських процесів. Що дало змогу стверджувати, що у ході тісного співробітництва, до України було висунуто конкретні умови, сформульовані завдання від послідовного розв'язування яких безпосередньо залежить подальший розвиток міжнародного діалогу. У свою чергу було прослідковано зрушення в законодавстві та створенні єдиного виконавчого органу. Однак, надалі український уряд не додав конкретності у вже маючі декларативні закони. Можна стверджувати, що так званий План дій став вагомим внеском у вдосконалення міграційної політики. В процесі реалізації було вдосконалено чинне законодавство, певним чином врегульовані правові відносини у сфері трудової міграції.

6. Розглядаючи важливе питання удосконалення державної міграційної політики, в роботі вдалося зробити висновок про те, що українське законодавство потребує негайного перегляду, починаючи зі вступу, який не відповідає змісту загальної програми та складається лише з переліку напрямів та пріоритетів, які взагалі не підкріплені практичними рекомендаціями, завершуючи відсутністю будь-якої інформації стосовно інституційного забезпечення сфери міграційної політики. Це виступає важливим фактором, так як розпорошеність та дублювання основних функцій призводить до неефективності загальної роботи виконавчих органів влади. Однак, було згадано, що не всі питання є недієвими та теоретичними. Заслуговують на увагу запропоновані кроки щодо створення обліку іноземців та осіб без громадянства, запровадження оформлення та видачі паспортних документів з біометричними індикаторами та інші.

7. Опрацьоване питання щодо шляхів мінімізації негативних сторін міграційних процесів дало змогу зрозуміти, що основним мотивом міграції виступає фінансова ситуація в країні. Неврегульованість нагальних питань у цій сфері призводить до соціальної нестабільності та незахищеності громадян, що

спонукає населення до стрімкого розвитку міграційних процесів, тобто «відпливу умів».

На основі проведеного дослідження доцільно висловити наступні рекомендації:

1) переглянути нормативно-правову базу у сфері міграційних процесів (редагування вже існуючих законів, створення нових, в яких мають бути конкретні практичні рекомендації, адекватні сучасним проблемам з чітким визначенням повноваження виконавчих органів).

2) запровадити в Україні інститут притулку для осіб, що не мають громадянства та іноземців.

3) підвищити кваліфікованість державних службовців, так як низький рівень знання юридичних норм та категорій призводить до суперечностей та неточності на рівні підготовки та реалізації законодавчих норм.

4) налагодити співробітництво з Міжнародною організацією з міграції, яка забезпечує впорядковану міграцію, веде обмін досвідом, має надійну організаційну структуру та надає мігрантам і державним організаціям відомості щодо ринкової ситуації.

5) створити робочі місця звертаючи увагу на досвід інших країн, радикально переглянути механізм оплати праці та забезпечити професійне зростання фахівців.

6) створити умови для легального працевлаштування, хоча б в країнах сусідах.

7) постійний моніторинг міграційних процесів у світі та вживання заходів для мінімізації нелегальної трудової міграції.

8) перехід до гнучкої та ефективної політики у сфері міграції (створення спеціалізованих бірж праці).

АНОТАЦІЯ

Ткачова М.О. Політичні аспекти міграційних процесів в сучасному українському суспільстві. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. – Миколаїв, 2019.

Україна одна з тих держав, в якій міграційні процеси розвиваються дуже швидко. Це відбувається через великий відтік кваліфікованих кадрів, у такі країни як Польща, Туреччина, Німеччина та інші. Трудова міграція в Україні стала масовим явищем. На жаль, велика кількість громадян не пов'язують своє подальше життя з Україною. Про це говорить те, що студенти вже отримують освіту за кордоном, а бізнесмени активно скуповують нерухомість в інших країнах. Саме тому, актуальним залишається питання протистояння цьому виклику, визначення головних причин масової міграції та механізмів подолання негативних сторін сучасних міграційних процесів. До того ж важливим питанням на сьогодні постає і застаріле законодавство, яке треба детально розглядати та вдосконалювати.

Об'єктом дослідження є міграційні процеси в сучасній Україні.

Предметом дослідження є політичні складові міграційних процесів в сучасному українському суспільстві.

У ході дослідження було детально розглянуто законодавчі норми починаючи з періоду незалежності закінчуючи сьогоденням. Проаналізовано основні постулати, які дали поштовх до розвитку та розуміння міграційних процесів у суспільстві. А також автором було виокремлено шляхи мінімізації негативних сторін політики у сфері міграції та запропоновано рекомендації стосовно вдосконалення політики всередині держави.

Ключові слова: міграція, міграційна політика, процеси, біженці, мігранти,

законодавча база.

SUMMARY

Tkachova M. O. Political aspects of migration processes in modern Ukrainian society.

- The manuscript.

Thesis for the educational degree «master». Petro Mohyla Black sea National University - Mykolaiv, 2019.

XXI century - a time of large-scale changes and progress in all areas of human life. The most important factor in the development of a modern globalized world is the development of migration processes, which are characterized by a comprehensive impact on humanity. Almost every country touched on the issue of moving the masses for a variety of reasons, which in one way or another affects both the demographic and the economic situation. Today this is a rather big problem, which can turn into a general collapse and a national catastrophe. The problems of migration in Ukrainian society are becoming even more relevant and especially interesting. This is primarily due to geographic and geopolitical location. Secondly, with the strengthening of integration processes both in the European space, and throughout the world.

Ukraine is one of those countries in which migration processes are developing very quickly. This happens through a large outflow of qualified personnel to countries such as Poland, Turkey, Germany and others. Labor migration in Ukraine has become a mass phenomenon. Unfortunately, a large number of citizens do not connect their future life with Ukraine. This is evidenced by the fact that students are already studying abroad, and businessmen are actively buying property in other countries. That is why the question of confronting this challenge, the definition of the main causes of mass migration and mechanisms to overcome the negative aspects of modern migration processes remains relevant. Also, important question for today gets and outdated legislation that I have to consider and improve.

The object of the research is migration processes in the Ukrainian society. The subject of the study is the characteristic features of migration processes in modern

Ukrainian society, the practical activities of the leading political institutions of migration processes in modern Ukraine and ways to minimize the negative aspects of modern migration processes.

In the course of the study, the legislative norms from the period of independence to the present were considered in detail. The main postulates that gave impetus to the development and understanding of migration processes in society are analyzed. The author also highlighted the ways to minimize the negative aspects of migration policy and proposed recommendations for improving the policy within the state.

Key words: migration, migration policy, processes, refugees, migrants, legislative base.